Kasiniai buvo be radinių, išskyrus 6, kuris ištirtas vos keli metrai nuo pavienės titnago nuoskalos, rastos 2017 m. 113 m į P nuo Alksnynės 6 radimvietės. Čia aptikta šamotinės virvelinės keramikos šukė. Šurfuose aptikta daugiau radinių, tačiau tik dviejuose iš 5. Šurfe 1, ištirtame Alksnynės 6 radimvietėje, aptikta šamotinės virvelinės keramikos pačiame šurfo paviršiuje ir užpustytame dirvožemyje 50 cm gylyje. Šurfe 3, ištirtame Alksnynės 5 radimvietėje, šamotinės virvelinės keramikos rasta 1 m gylyje, senojo dirvožemio kraige.

Atlikti tyrimai įrodė, kad Alksnynės 5–7 radimvietės yra „švarios" Virvelinės keramikos kultūros gyvenvietės (2800–2400 cal BC) be jokių kitų laikotarpių priemaišų. Alksnynės 5 ir 6 radimvietėse yra išlikęs ir neišpustytas archeologinis sluoksnis, tad jos ypač vertingos moksliniu požiūriu. Alksnynės 8 radimvietės chronologija kur kas platesnė – apima subneolitą ir neolitą, o Alksnynės 9 radimvietės datavimas išlieka neaiškus, nes 2018 m. naujų radinių neaptikta. Alksnynės 7, 8, 9 radimvietėse neišpustyto archeologinio sluoksnio nerasta, tačiau jose vykdyti tik nedidelių apimčių žvalgomieji tyrimai, todėl lieka tikimybė, kad jis bus aptiktas ateityje.

Alksnynė Subneolithic and Neolithic Settlements

The aim of the 2018 field evaluation on the Curonian Spit was to check the chronology of the Alksnynė 5–9 sites (Fig. 1) and to determine whether palaeosols with finds have survived. During field work, a fieldwalking survey was conducted in a ploughed firebreak, 52 boreholes were made to a depth of up to 1–2 m, and 12 test pits (7 m^2) were excavated. 202 sherds of hand built pottery (371.18 g) and eight burnt bone fragments were collected on the surface and in the test pits. The investigation proved that the Alksnynė 5–7 sites are clean Corded Ware culture sites (2800–2400 cal BC) without any contamination from other periods. At the Alksnynė 5 and 6 sites, palaeosol with finds has survived and so they are especially valuable.

Tomas Rimkus, Algirdas Girininkas

Tyrimai Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietėse bei jų aplinkoje

2018 m. liepos 1–25 d. Aukštumalos (Šilutės r., Lapalių sen.) akmens amžiaus gyvenvietėse I ir II bei jų aplinkoje vykdyti žvalgomieji ir detalieji tyrimai. Jie atlikti pagal Europos Sąjungos ir Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą mokslo projektą „Mezolito–neolito žmonės ir Baltijos jūra: reliktiniai krantai ir gyvenvietės po vandeniu ir krante. ReCoasts & people" (09.3.3–LMT–K–712–01–0171). Tyrimai vykdyti buvusioje fluvioglacialinės kilmės saloje, kurioje 2004 m. buvo identifikuotos dvi akmens amžiaus gyvenvietės, datuojamos finaliniu paleolitu (*ATL 2004 metais*, 2006, p. 11–13). 2018 m. šių gyvenviečių teritorijoje ir jų aplinkoje iš viso ištirtas 50 m^2 plotas. Tyrimais patikslinta gyvenviečių chronologija, jų kultūrinė priklausomybė, pateikta naujų išvadų apie naudotą titnago bei kitų uolienų apdirbimo technologijas. Žvalgomaisiais tyrimais buvusios salos teritorijoje identifikuotas naujas archeologinis paminklas (1 pav.).

Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietėje I (UK 3375) ištirta viena 5x2 m dydžio perkasa (iš viso 10 m^2 plotas). Perkasa orientuota Š–P kryptimi, į V pusę nuo 2004 m. tirto ploto, ant mažo buvusios salos iškyšulio į patį durpyną, ant šiuo metu vis dar naudojamo durpyno kelio. Pati gyvenvietė gerokai apardyta čia

įrengto keliuko. Jau pačiame viršutiniame ploto sluoksnyje pasirodė pirmieji archeologiniai radiniai – titnago nuoskalos. Pasiekus 3–5 cm gylį nuo žemės paviršiaus, tiriamame plote užfiksuota daug postdepozitinių darinių – buvusių krūmų ir medžių vietų, kurios buvo tamsiai pilkos spalvos, netaisyklingos formos ir prisodrintos daug organikos (šaknys, sutrūniję kelmai). Perkasoje taip pat atsidengė gelsvos bei balkšvos smėlio dėmės. Gelsvas smėlis dominavo aukštesnėje ploto dalyje, jo Š pusėje, o balkšvas žemesniojoje – PR. Gilinant perkasą archeologinių radinių buvo randama vis daugiau, organikos ir gelsvo smėlio intarpai po truputį nyko. Pasiekus 20–31 cm gylį nuo žemės paviršiaus, atsidengė balkšvo smėlio sluoksnis. Radinių jame beveik nepasitaikė. Ploto P dalyje buvo atidengti medžių kelmai, kurių dalis pašalinta. Pastebėta, kad ploto P dalyje koncentravosi gerokai daugiau titnago radinių negu Š dalyje. Čia taip pat surasta organinės kilmės radinių – degusių lazdyno riešutų kevalų ir angliukų. Jie rasti tame pačiame gelsvo smėlio horizonte, kartu su titnago radiniais. Šiame gylyje net ir ploto P dalyje radinių buvo daug mažiau negu viršutiniuose sluoksniuose. Balkšvas fluvioglacialinės kilmės smėlis laikomas įžemiu, jis buvo pasiektas ir tiriant 2004 m. Plotas dar pagilintas, ypač P dalyje, preparuotos tamsios dėmės, susijusios su medžių šaknimis. Gilinant rasti tik 3 radiniai. Perkasoje įžemis Š dalyje pasiektas 21 cm gylyje, P – 42 cm. Perkasa nebuvo gili, nes didelė viršutinio grunto dalis mechanizuotai pašalinta dar XX a. rengiant kelią durpynui, sluoksnius pažeidė keliu važinėjanti technika. Tirtame plote stratigrafija įvairiuose kvadratuose skyrėsi. Beveik visame plote viršutinę grunto dalį sudarė nedidelis iki 5 cm storio tamsiai pilkos žemės sluoksnelis, kuris traktuojamas kaip buvusio dirvožemio likutis. Po šiuo sluoksniu ėjo apie 13 cm storio

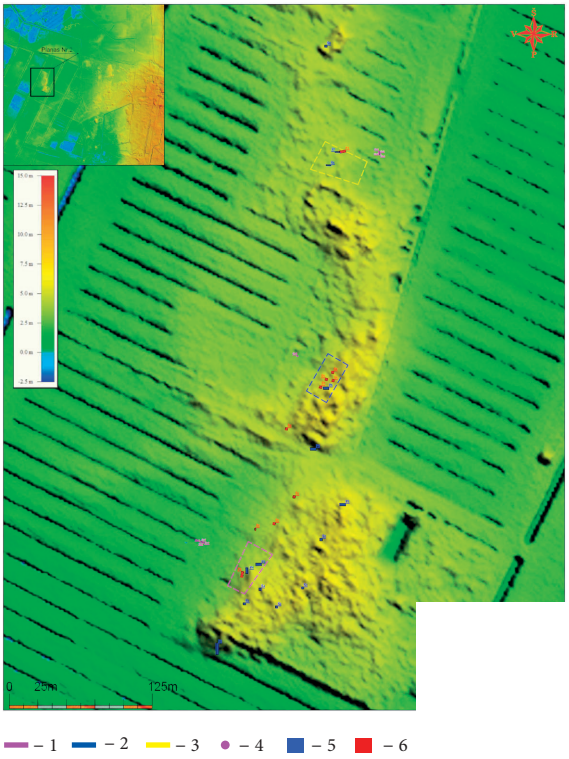

1 pav. Tyrimų vietos situacinis planas: 1 – Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietė I (UK 3375); 2 – Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietė III; 3 – Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietė II (UK 30310); 4 – 2018 m. gręžinių vietos; 5 – 2004 m. tirtų plotų vietos; 6 – 2018 m. tirtų plotų vietos. D. Balso brėž.

Fig. 1. Plan of the investigations: 1 – Aukštumala Stone Age settlement; 2 – Aukštumala Stone Age III settlement; 3 – Aukštumala Stone Age II settlement; 4 – cores found in 2018; 5 – areas excavated in 2004; 6 – areas excavated in 2018.

tamsiai pilko atspalvio smėlio horizontas. Š, R ir P sienelėse taip pat pastebimi balkšvo smėlio intarpai, kurie buvo nuo 10 iki 14 cm storio. Sienelėse fiksuota daug įvairių smulkių tarpsluoksnių, susijusių su buvusių medžių šaknimis. Ploto Š dalyje išlikęs kultūrinis sluoksnis buvo labiau pastebimas. Jį sudarė 5–10 cm storio gelsvo smėlio sluoksnis. Kur kas ryškiau

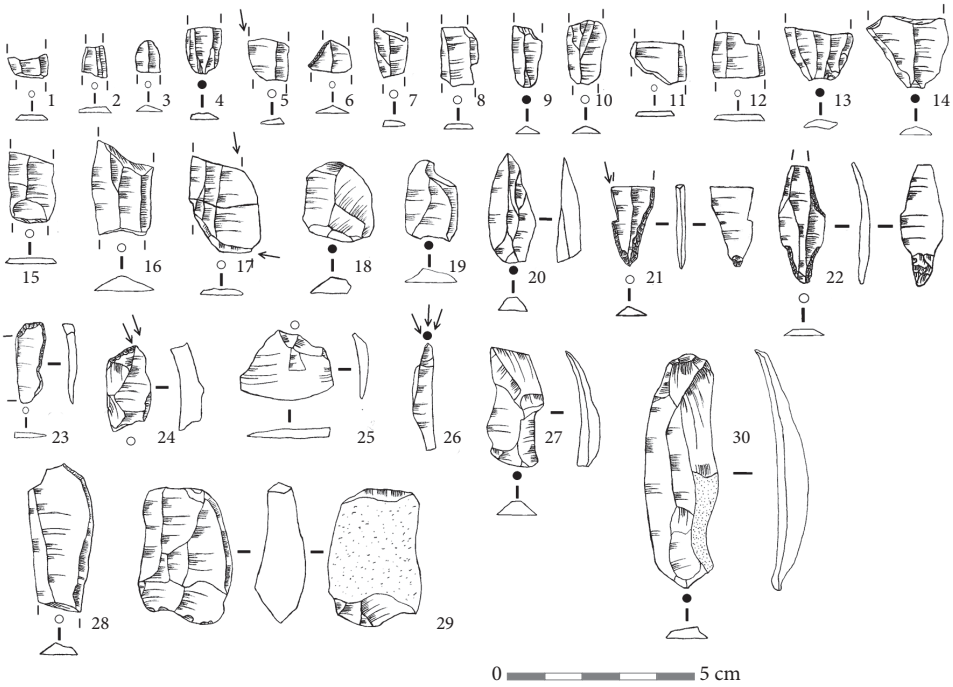

2 pav. 2018 m. Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietėse I–III surasti titnago dirbiniai: 1–14 – vidurinės ir apatinės skelčių dalys; 15–17 – vidurinės skelčių dalys su utilizacija šonuose; 18–20 – nuoskalos su utilizacija; 21–22 – Svidrų kultūrai būdingi antgaliai; 23–25 – gremžtukai ir jų fragmentai; 26 – rėžtuko gamybos nuoskala; 27, 28 ir 30 – stambios skeltės su peiliams būdinga utilizacija šonuose; 29 – kirvis. T. Rimkaus pieš.

Fig. 2. Flint tools found during the 2018 excavations at the Aukštumala I–III sites: 1–14 – mesial and proximal blade fragments; 15–17 – mesial blade fragments with traces of use; 18–20 – flakes with traces of use; 21–22 – Swiderian culture projectiles; 23–25 – scrapers and scraper fragments; 26 – a burin spall; 27, 28 and 30 – massive blades with traces of use characteristic of knives; 29 – an axe head.

jis matėsi mažiau pažeistoje perkasos P dalyje. Po balkšvo ir tamsiai pilkos spalvos smėlio horizontais čia atsidengė gelsvo smėlio sluoksnelis, kuriame koncentravosi archeologiniai radiniai. Jis siekė 5–13 cm storį. Giliau buvo įžemis – balkšvas smulkios frakcijos smėlis su limonito gijomis. Įžemyje taip pat liko daug medžių šaknų intarpų ir kelmų.

Iš viso plote surastas 51 radinys – 48 titnago radiniai, 2 lazdyno riešutų kevalai ir vienas angliukas. Titnago inventorių daugiausia sudaro nuoskalos, taip pat rasta skelčių dalių, atskeltų tiek nuo vienagalio, tiek nuo dvigalio skaldytinio. Įrankių kategorijai priskiriami iš skaldytinio pagamintas kirvis, Svidrų kultūros antgalio įkotinė dalis ir peilių fragmentai (2 pav.).

Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietėje II (UK 30310) ištirta taip pat viena 5x2 m^2 dydžio perkasa (iš viso 10 m^2). Plotą stengtasi matuoti greta 2004 m. tirtos perkasos. Akmens amžiaus gyvenvietė II buvo R salos krante, prie nemažos buvusio ežero įlankos. Perkasa buvo orientuota R–V kryptimi. Paviršinis ploto samanų sluoksnis buvo nuskustas kastuvais, toliau

kasta mentelėmis. Paviršiniame sluoksnyje atsidengė tamsiai pilkas organikos prisotintas sluoksnis. Ploto V dalyje ėmė dengtis balkšvoko smėlio dėmė. Ji sudarė nedidelę pakilumą, gruntas buvo labai minkštas. Greičiausiai tai 2004 m. iš tyrimų ploto išmestos žemės. V sienelėje fiksuotas 2004 m. tirto ploto ŠR kampas, kuris buvo 38 cm gylio ir 43 cm pločio. 14–19 cm gylyje išryškėjo balkšvos smėlio juostos – arimo žymės. Apie 20 cm gylyje nuo žemės paviršiaus buvęs balkšvo smėlio kauburėlis beveik nunyko ir šioje vietoje ėmė ryškėti gelsvas smėlis. Jis galutinai atidengtas apie 30 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Jame surasta ir pirmųjų archeologinių radinių, atsidengė buvusių medžių kelmai. Gelsvame smėlyje buvo matyti vandens paplovimai. Giliau buvo pilkšvo su balkšvo smėlio priemaiša, smėlis, kuris išryškėjo apie 35–40 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Archeologinių radinių šiame sluoksnyje gerokai sumažėjo. Balkšvas smulkiagrūdis smėlis su limonito gijomis ir pavienėmis organikos šaknimis pasiektas 55–60 cm gylyje nuo žemės paviršiaus (3 pav.). Giliausia perkasos vieta buvo jos R dalyje, kur gylis buvo 60 cm. Šiek tiek aukščiau buvo V ir vidurinė perkasos dalys, kuriose gylis buvo 55 cm nuo žemės paviršiaus. Šiame sluoksnyje pasiektas įžemis, radinių neberasta. Stratigrafiniuose pjūviuose matyti, kad viršutinį sluoksnį sudaro 12 cm storio miškožemis. Po juo seka durpės sluoksnis, kuris ploto V dalyje yra 11 cm storio, o einant į R pusės kvadratus jis storėja ir R sienelėje siekia 24–26 cm. P sienelėje giliausiai jis siekia 18 cm ir link V sienelės plonėja. Toliau sekė pilkšvo smėlio sluoksnelis, kurio vidutinis storis buvo 19 cm. Šiame gylyje aiškiai matėsi arimo žymės. Po šiuo sluoksniu prasidėjo intensyvus gelsvo smėlio sluoksnis, kuriame koncentravosi beveik visi archeologiniai radiniai. Panašu, kad arimas šioje vietoje jo nepažeidė. ŠR ir R ploto dalyse šis sluoksnis

3 pav. Tyrimų plotas Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietėje II. T. Rimkaus nuotr.

Fig. 3. The area excavated at the Aukštumala II site.

nebuvo toks ryškus. Matyt, tai galima sieti su vandens veikla, kai intensyvesnis kultūrinis sluoksnis formavosi sausesnėje vietoje. Gelsvo smėlio sluoksnio storis siekė apie 13 cm. Įžemio sluoksnis pasiektas 55–60 cm gylyje nuo žemės paviršiaus.

Archeologinių tyrimų metu Aukštumalos akmens amžiaus gyvenvietėje II surastas 31 archeologinis radinys (2 pav.). Juos sudarė titnago bei kvarco, granito ir smiltainio dirbiniai. Šios uolienos dominavo archeologiniame inventoriuje. Titnago ir kitų uolienų skaldymo bei iš jų pagamintų dirbinių technologija primena tokią pačią kaip akmens amžiaus gyvenvietėje I. Dirbinių grupę sudarė iš skelčių pagaminti peiliai, gremžtukų dalys, akmeniniai pasvarai.

Archeologinių žvalgomųjų tyrimų metu buvusios salos plote šurfais ištirtas 30 m^2 dydžio plotas, iš viso 8 2x1–2x2 m^2 dydžio šurfai. Jie buvo išdėstyti pavienių radinių vietose ir ten, kur atrodė palankiausios vietos įkurti gyvenvietes (remiantis vizualiniais paviršiaus žvalgymais ir paleoreljefo analize). Pavienių radinių

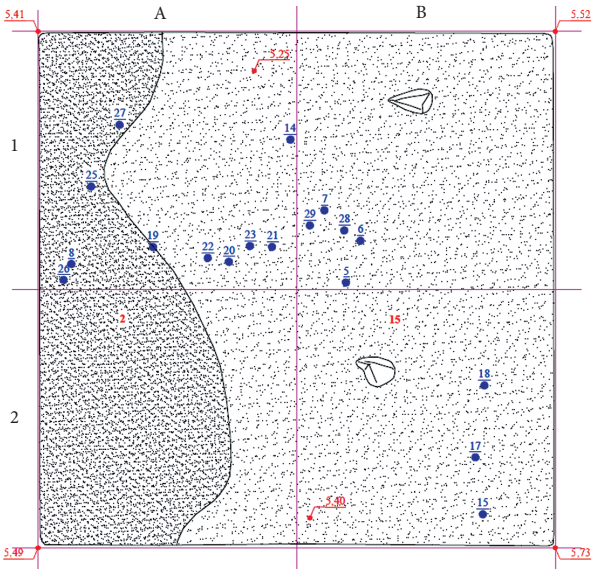

4 pav. Planigrafinis šurfo 5 vaizdas ir jame aptiktų radinių pasiskirstymas. D. Balso brėž.

Fig. 4. A planographic view of Test Pit 5 and the spatial distribution of its finds.

vietose ištirtuose šurfuose 1–4 archeologinio sluoksnio ir radinių neaptikta, tačiau šurfais 5–8 buvusios salos teritorijoje idenfikuotas naujas archeologinis paminklas, kuris pavadintas **Aukštumalos akmens amžiaus gyvenviete III.** Šurfe 5 buvo aptikti pirmieji šios gyvenvietės radiniai. Aplink jį iškasti šurfai 6–8, tačiau juose radinių beveik nepasitaikė arba išvis neaptikta. Šurfas 5 iškastas 5,5–6 m aukščio terasos nuolydyje prie nedidelės buvusio ežero įlankos. Žemiau jos eina buvęs kelias, o dar žemiau prasideda durpė. Šurfo aplinkoje auga tanki žolinė augalija, aplink auga stori beržai su lapuočių pomiškiu. Šurfas 5 buvo 2x2 m dydžio (iš viso 4 m^2), orientuotas Š–P kryptimi. Šurfo gylis pasiekus įžemį buvo 42 cm nuo žemės paviršiaus. Viršutinį sluoksnį sudarė nuo 8 iki 10 cm storio velėna, giliau sekė balkšvo pustyto smėlio sluoksnis, kurio storis siekė nuo 7 iki 12 cm. Ryškiausias jis P ir V sienelėse. Po šiuo sluoksniu sekė nuo 18 iki 20 cm storio tamsaus gelsvo smėlio sluoksnis. Jis buvo gana ryškus visose šurfo dalyse. 42 cm gylyje pasiektas įžemis – balkšvas smulkiagrūdis smėlis.

Šurfe surasta 19 archeologinių radinių. Juos daugiausia sudarė įvairių frakcijų granito, kvarco ir smiltainio skalda, taip pat surasta iš jų pagamintų dirbinių – skaldytinių ir gremžtukų. Gelsvo smėlio sluoksnyje surastas 17x15,5 cm dydžio, 7,5 cm storio granito riedulys, kurio šonai ir paviršius buvo apskaldyti. Aplink mėtėsi jau minėtų uolienų nuoskalų ir viena granito skeltė, taip pat granito skaldytiniai. Šie radiniai verčia manyti, kad šurfe aptikta uolienų apdirbimo zona (4 pav.). Kontakte tarp gelsvo smėlio ir pustyto balkšvo smėlio aptiktas beveik visiškai išlikęs Svidrų kultūrai būdingas strėlės antgalis (2 pav.). Jis padengtas melsva ir balkšva patina. Tame pačiame sluoksnyje aptikta rėžtuko formavimo nuoskala. Rastas antgalis rodo, kad šioje vietoje galėjo būti uolienų apdirbimo zona, kuri datuojama finaliniu paleolitu – ankstyvuoju mezolitu. Tą patvirtintų ir maždaug už 6 m į R iškastame šurfe 6 rastas apvalus granito muštukas.

The Excavation at the Aukštumala Ancient Settlements and in their Vicinity

The Aukštumala ancient settlements are located in the E part of the Aukštumala peat bog, which is on an ancient fluvioglacial island in coastal Lithuania (Fig. 1). In 2018, excavations were conducted at the Aukštumala I and II sites and in their vicinity. A 5 x 2 m^2 area was excavated at the Aukštumala I site and 51 finds, including a flint arrowhead, an axe head,

and knives, were found at a depth of 5–42 cm (Fig. 2). The same size area was excavated at the Aukštumala II site and 31 finds, including tools made of flint (knives and scrapers), granite and sandstone (net sinkers), and quartz (one scraper), were discovered at a depth of 30–55 cm (Fig. 3). Test pitting revealed an unknown site which was named the Aukštumala III site. The concentration of granite and quartz debris as well as the anvil and granite cores in Test Pit 5 indicates the presence of a knapping area (Fig. 4). Test Pit 6, which is close to Test Pit 5, yielded a granite hammerstone used in knapping.